СТОПАНСКА АКАДЕМИЯ

„Димитър А. Ценов" - Свищов

KreativEU
Knowledge & Creativity European University

Международна научно-практическа конференция

90 години дарителство, знание, иновации и устойчиво развитие в СА „Д. А. Ценов" – Свищов

Том I

5-7 ноември 2026 г.

СТОПАНСКА АКАДЕМИЯ „Д. А. ЦЕНОВ“ – СВИЩОВ

МЕЖДУНАРОДНА НАУЧНО-ПРАКТИЧЕСКА КОНФЕРЕНЦИЯ

90 ГОДИНИ ДАРИТЕЛСТВО, ЗНАНИЕ, ИНОВАЦИИ И УСТОЙЧИВО РАЗВИТИЕ В СА „Д. А. ЦЕНОВ“ – СВИЩОВ

Свищов, 5-7 ноември 2026 г.

Посветена на 90 години от създаването на Стопанска академия „Димитър А. Ценов“

Сборник с доклади

ТОМ I

Международната научно-практическа конференция е организирана при изпълнение на Административен договор № КП-06-МНФ/23 от 18.08.2026 г. (BNSF-1.010-0023-C01) на Фонд „Научни изследвания“ при МОН по Процедура за подкрепа на международни научни форуми, провеждани в Република България

Академично издателство „Ценов“
Свищов
2026

ПРОГРАМЕН КОМИТЕТ
Доц. д-р Марин Маринов
Ректор на Стопанска академия „Димитър А. Ценов“ – председател
Проф. д-р Красимир Шишманов
Проф. д. н. Божидар Божинов
Проф. д-р Любчо Варамезов
Доц. д-р Маргарита Шопова
Доц. д-р Ваня Григорова
Доц. д-р Румен Ерусалимов
Доц. д-р Пламен Йорданов
Доц. д-р Драгомир Илиев
Доц. д-р Иван Марчевски
Доц. д-р Ирена Емилова
Доц. д-р Сергей Найденов
Доц. д-р Катя Личева
Проф. д-р Пенка Шишманова
Доц. д-р Елена Йорданова
Доц. д-р Пламен Петков
Доц. д-р Пепа Стойкова
Доц. д-р Михаил Чиприянов
Доц. д-р Любка Илиева
Доц. д-р Теодора Филипова
Ст. преп. Елка Узунова
Ст. преп. д-р Радослав Николов

ОРГАНИЗАЦИОНЕН КОМИТЕТ
Доц. д-р Здравко Любенов – *председател*
Проф. д-р Светослав Илийчовски
Проф. д-р Атанас Атанасов
Доц. д-р Галина Чиприянова
Доц. д-р Маруся Смокова-Стефанова
Доц. д-р Красимира Славева
Гл. ас. д-р Асен Божиков
Ст. преп. д-р Венцислав Диков

РЕДАКЦИОНЕН СЪВЕТ
Проф. д-р Атанас Атанасов – *председател*
Проф. д-р Светослав Илийчовски
Проф. д-р Красимир Шишманов
Доц. д-р Искра Пантелеева
Доц. д-р Танер Исмаилов
Доц. д-р Здравко Любенов
Доц. д-р Галя Иванова-Кузманова
Доц. д-р Ирена Емилова
Доц. д-р Христо Сирашки
Доц. д-р Елена Йорданова
Доц. д-р Любка Илиева
Доц. д-р Валентин Милинов
Доц. д-р Красимира Славева
Доц. д-р Маруся Смокова-Стефанова
Доц. д-р Венцислав Василев
Доц. д-р Зорница Петкова

Публикуваните материали са рецензирани по метода на двойно сляпо рецензиране. Авторите носят отговорност за съдържанието на материалите, изразените мнения, използваните данни, цитираните източници и езиковото оформление на текстовете. Фонд „Научни изследвания“ не носи отговорност за съдържанието на докладите, представени на научния форум, както и за съдържанието на рекламните и други материали за него.

ISBN 978-954-23-2686-1 (print)
ISBN 978-954-23-2687-8 (online)

D. A. TSENOV ACADEMY OF ECONOMICS – SVISHTOV

INTERNATIONAL SCIENTIFIC AND PRACTICAL CONFERENCE

90 YEARS OF CHARITY, KNOWLEDGE, INNOVATION AND SUSTAINABLE DEVELOPMENT IN D. A. TSENOV ACADEMY OF ECONOMICS - SVISHTOV

Svishtov, 5th - 7th November 2026

Dedicated to the 90th anniversary since the establishment of D. A. Tsenov Academy of Economics

Conference Proceedings

VOLUME I

The International Scientific and Practical Conference was organized in the implementation of Administrative Contract № КП-06-МНФ/23 of August 18, 2026 (BNSF-1.010-0023-C01), awarded by the Bulgarian National Science Fund at the Ministry of Education and Science under the Procedure for Support of International Scientific Forums Held in the Republic of Bulgaria

Tsenov Academic Publishing House
Svishtov
2026

PROGRAM COMMITTEE
Assoc. Prof. Marin Marinov, PhD
Rector of D. A. Tsenov Academy of Economics
Prof. Krasimir Shishmanov, PhD
Prof. Bozhidar Bozhinov, PhD
Prof. Lyubcho Varamezov, PhD
Assoc. Prof. Margarita Shopova, PhD
Assoc. Prof. Vanya Grigorova, PhD
Assoc. Prof. Rumen Jerusalemov, PhD
Assoc. Prof. Plamen Yordanov, PhD
Assoc. Prof. Dragomir Iliev, PhD
Assoc. Prof. Ivan Marchevski, PhD
Assoc. Prof. Irena Emilova, PhD
Assoc. Prof. Sergey Naydenov, PhD
Assoc. Prof. Katya Licheva, PhD
Prof. Penka Shishmanova, PhD
Assoc. Prof. Elena Yordanova, PhD
Assoc. Prof. Plamen Petkov, PhD
Assoc. Prof. Pepa Stoykova, PhD
Assoc. Prof. Mihail Chipriyanov, PhD
Assoc. Prof. Lyubka Ilieva, PhD
Assoc. Prof. Teodora Filipova, PhD
Senior Lecturer Elka Uzunova
Senior Lecturer Radoslav Nikolov, PhD

ORGANIZING COMMITTEE
Assoc. Prof. Zdravko Lyubenov. PhD, Chairman
Prof. Svetoslav Iliychovski, PhD
Prof. Atanas Atanasov, PhD
Assoc. Prof. Galina Chipriyanova, PhD
Assoc. Prof. Marusya Smokova-Stefanova, PhD
Assoc. Prof. Krasimira Slaveva, PhD
Ch. Assist. Prof. Asen Bozhikov, PhD
Sen. Lect. Ventsislav Dikov

EDITORIAL BOARD
Prof. Atanas Atanasov, PhD – Chair
Prof. Svetoslav Iliychovski, PhD
Assoc. Prof. Iskra Panteleeva, PhD
Prof. Krasimir Shishmanov, PhD
Assoc. Prof. Taner Ismailov, PhD
Assoc. Prof. Zdravko Lyubenov, PhD
Assoc. Prof. Galya Ivanova-Kuzmanova, PhD
Assoc. Prof. Irena Emilova, PhD
Assoc. Prof. Hristo Sirashki, PhD
Assoc. Prof. Elena Yordanova, PhD
Assoc. Prof. Lyubka Ilieva, PhD
Assoc. Prof. Valentin Milinov, PhD
Assoc. Prof. Krasimira Slaveva, PhD
Assoc. Prof. Marusya Smokova-Stefanova, PhD
Assoc. Prof. Ventsislav Vasilev, PhD
Assoc. Prof. Zornitsa Petkova, PhD

The published materials have been peer-reviewed using the double-blind review method. The authors are solely responsible for the content of the materials, the opinions expressed, the data used, the cited sources, and the linguistic formatting of the texts. The Bulgarian National Science Fund bears no responsibility for the content of the papers presented at the scientific forum, nor for the content of its promotional or other materials.

ISBN 978-954-23-2686-1 (print)
ISBN 978-954-23-2687-8 (online)

СЪДЪРЖАНИЕ

ТОМ I
ПЛЕНАРНИ ДОКЛАДИ

ЗНАНИЕ, ИНОВАЦИИ И УСТОЙЧИВО РАЗВИТИЕ В СЪВРЕМЕННОТО ВИСШЕ ОБРАЗОВАНИЕ – ПРОБЛЕМИ И ПРЕДИЗВИКАТЕЛСТВА
Проф. д.н Божидар Божинов 9

PREPARING FUTURE PROFESSIONALS IN BUSINESS SCIENCES FOR THE AI ERA: COMPETENCIES AND CURRICULAR CHALLENGES
Prof., Célio Gonçalo Cardoso Marques, PhD, Senior Technician, MSc, Ana Catarina Gomes Almeida 27

INVESTIGATING GRANGER CAUSALITY BETWEEN GDP-RELATED INDICATORS: EVIDENCE FROM BULGARIA AND ROMANIA
Professor, Alexandru-Lucian Manole, PhD., Professor, Cristian-Marian Barbu, PhD. 43

ФИНАНСИ, ИКОНОМИКС, ЗАСТРАХОВАНЕ И ОСИГУРЯВАНЕ

АНАЛИЗ НА ЦЕНОВИЯ ТРЕНД НА БЪЛГАРСКИТЕ БОРСОВО ТЪРГУВАНИ ТУРИСТИЧЕСКИ ДРУЖЕСТВА, СЛЕД COVID И ПРИ ВОЙНАТА В УКРАЙНА
Проф. д-р Стефан Симеонов, Алексей Гудев, докторант 57

LEASING AS STRATEGIC FINANCING TOOL
Prof. Tatjana Spaseska, PhD, Emilija Gjorgjioska, Aneta Risteska-Jankuloska 64

ФИНАНСОВАТА ГРАМОТНОСТ КАТО ФАКТОР ЗА ПРЕОДОЛЯВАНЕ НА ЕНЕРГИЙНАТА БЕДНОСТ И ПРЕХОДА КЪМ НИСКОВЪГЛЕРОДНО ОТОПЛЕНИЕ
Доц. д-р Александрина Александрова 73

РАЗВИТИЕ И ДИФЕРЕНЦИАЦИЯ НА ЗАСТРАХОВАТЕЛНИТЕ ПАЗАРИ НА БАЛКАНИТЕ: СРАВНИТЕЛЕН АНАЛИЗ ЗА ПЕРИОДА 2015–2024 Г.
Доц. д-р Венцислав Василев 80

ФИНАНСОВ КОНТРОЛИНГ И БИЗНЕС ОРГАНИЗАЦИИТЕ
Доц. д-р Людмил Кръстев 88

ИКОНОМИЧЕСКА ПРИРОДА НА РАЗХОДИТЕ ВЪВ ВИСШЕТО ОБРАЗОВАНИЕ
Доц. д-р Марин Маринов 93

ГЛОБАЛИЗАЦИЯТА И НЕЙНОТО ВЛИЯНИЕ ВЪРХУ МЕЖДУНАРОДНИТЕ ФИНАНСИ И ИНВЕСТИЦИИТЕ
Доц. д-р Наталия Силичева 102

ПЕРСПЕКТИВИ ПРЕД СИСТЕМАТА ЗА СОЦИАЛНО ПОДПОМАГАНЕ В БЪЛГАРИЯ
Доц. д-р Николай Нинов 109

ТЕНДЕНЦИИ В ПРОДЪЛЖИТЕЛНОСТТА НА ОСИГУРИТЕЛНИЯ СТАЖ ПРИ МАТЕРИАЛИЗИРАНЕ ПРАВОТО НА ПЕНСИЯ ЗА ОСИГУРИТЕЛЕН СТАЖ И ВЪЗРАСТ В БЪЛГАРИЯ
Доц. д-р Пламен Йорданов, гл. ас. д-р Маргарита Николова 120

ПОЛОВО-ВЪЗРАСТОВИ ХАРАКТЕРИСТИКИ НА ПУБЛИЧНОТО ПЕНСИОННО ОСИГУРЯВАНЕ ПРИ СТАРОСТ В БЪЛГАРИЯ
Доц. д-р Пламен Йорданов, гл. ас. д-р Маргарита Николова 129

ВЛИЯНИЕ НА ОСНОВНИТЕ ФАКТОРИ ВЪРХУ РЕАЛИЗИРАНИЯ ПРЕМИЕН ПРИХОД ПРИ ЗАСТРАХОВАНЕТО НА СГРАДИ И ДОМАШНО ИМУЩЕСТВО
Доц. д-р Румен Ерусалимов 139

БОНУС-МАЛУС СИСТЕМАТА ПРИ ЗАСТРАХОВКАТА „ГРАЖДАНСКА ОТГОВОРНОСТ НА АВТОМОБИЛИСТИТЕ“ В БЪЛГАРИЯ – ПРОБЛЕМИ И РЕШЕНИЯ
Доц. д-р Румен Ерусалимов, д-р Николай Илиев 147

ФИСКАЛНА ПОЛИТИКА И МАКРОИКОНОМИЧЕСКА СТАБИЛНОСТ В УСЛОВИЯ НА КРИЗА: ЕМПИРИЧНИ ИЗМЕРЕНИЯ ЗА БЪЛГАРИЯ (2019–2022)
Доц. д-р Танер Исмаилов, доц. д-р Махмут Кадир Ишгювен 155

ЖИЗНЕНИЯТ ЦИКЪЛ НА ПОТРЕБИТЕЛИТЕ КАТО ФАКТОР ЗА ДИФЕРЕНЦИАЦИЯ НА ТЪРСЕНЕТО НА ЗАСТРАХОВАТЕЛНИ ПРОДУКТИ
Гл. ас. д-р Анелия Панева 163

ПОТЕНЦИАЛНА РОЛЯ НА ТЕЛЕМАТИЧНИТЕ СИСТЕМИ В ЗАСТРАХОВАНЕТО И ПОДОБРЯВАНЕ НА ПЪТНАТА БЕЗОПАСНОСТ В БЪЛГАРИЯ
Гл. ас. д-р Валентина Нинова 171

СЪСТОЯНИЕ НА ПРОФЕСИОНАЛНИТЕ ПЕНСИОННИ ФОНДОВЕ В БЪЛГАРИЯ И ВЪЗМОЖНОСТИТЕ ИМ ЗА ИЗПЛАЩАНЕ НА АДЕКВАТНИ ПЕНСИИ ЗА РАННО ПЕНСИОНИРАНЕ
Гл. ас. д-р Йордан Йорданов 179

РОЛЯТА НА ИНФЛАЦИЯТА ВЪРХУ ПОКУПАТЕЛНАТА СПОСОБНОСТ НА ДОМАКИНСТВАТА В БЪЛГАРИЯ
Гл. ас. д-р Петя Василева 188

ИЗКУСТВЕН ИНТЕЛЕКТ И ПРЕДИЗВИКАТЕЛСТВА ПРЕД ПАЗАРА НА ТРУДА
Гл. ас. д-р Таня Илиева 195

ВОЛАТИЛНОСТТА КАТО АКТИВ: АНАЛИЗ НА VIX И ETF АЛТЕРНАТИВИ ЗА ИНВЕСТИТОРИТЕ
Гл. ас. д-р Цветан Павлов 201

СТАБИЛНОСТ НА БЪЛГАРСКИЯ БАНКОВ СЕКТОР В УСЛОВИЯТА НА МАКРОИКОНОМИЧЕСКИ ТУБОЛЕНЦИИ И ПОДГОТОВКА ЗА ЧЛЕНСТО В ЕВРОЗОНАТА
Ас. д-р Рая Драгоева 209

ВЪЗМОЖНОСТИ ЗА АДАПТАЦИЯ НА БЪЛГАРСКИЯ ПАЗАР НА ТРУДА КЪМ ИЗКУСТВЕНИЯ ИНТЕЛЕКТ: СРАВНЕНИЕ С ЕС-27
Ас. Велислава Петрова 216

ВЛИЯНИЕТО НА РЕГЛАМЕНТА MICA ВЪРХУ ФИНАНСОВАТА СТАБИЛНОСТ И РИСКОВЕТЕ НА КРИПТО ПАЗАРА В ЕВРОПЕЙСКИЯ СЪЮЗ
Д-р Габриела Кръстева 224

ВЪЗМОЖНОСТИ ЗА РАЗВИТИЕ И УСЪВЪРШЕНСТВАНЕ ОРГАНИЗАЦИОННАТА РАМКА НА ПЕНСИИТЕ ЗА ОСИГУРИТЕЛЕН СТАЖ И ВЪЗРАСТ В БЪЛГАРИЯ
Д-р Жанета Ангелова 230

ОЦЕНКА НА РИСКОВИЯ ПРОФИЛ НА ПЛАЩАНИЯТА ПО ЗАСТРАХОВКИ „ИМУЩЕСТВО“ И „КАСКО НА МПС“ НА ЗАСТРАХОВАТЕЛНИТЕ ПАЗАРИ В ЮГОИЗТОЧНА ЕВРОПА ЗА ПЕРИОДА 2015–2024 Г.
Д-р Радка Василева 238

ИСТОРИЯ НА ЕВРОТО: ВЪЗНИКВАНЕ, РАЗВИТИЕ И ЛОГИКА НА ВАЛУТНАТА КОНСТРУКЦИЯ
Докторант Атанаска Минчева 246

ДАНЪЧНИТЕ ОБЛЕКЧЕНИЯ КАТО РЕШЕНИЕ ЗА УСТОЙЧИВОТО ФИНАНСИРАНЕ НА МЛАДЕЖКИТЕ ЦЕНТРОВЕ В БЪЛГАРИЯ
Докторант Ахмед Куйтов 254

ОПТИМИЗИРАНЕ НА ПРОДАЖБИТЕ НА ЗАСТРАХОВАТЕЛНИТЕ КОМПАНИИ В УСЛОВИЯТА НА ТУРБУЛЕНТНОСТ
Докторант Габриела Спасова 261

СРАВНИТЕЛЕН ПРЕГЛЕД НА МЕТОДИТЕ ЗА ИЗЧИСЛЯВАНЕ НА ПЕНСИЯ ПРИ ПРИЛАГАНЕ НА ЕВРОПЕЙСКИТЕ РЕГЛАМЕНТИ И МЕЖДУНАРОДНИ ДОГОВОРИ В ОБЛАСТТА НА СОЦИАЛНАТА СИГУРНОСТ, ПО КОИТО РЕПУБЛИКА БЪЛГАРИЯ Е СТРАНА
Докторант Диляна Йорданова 269

ДЕКАРБОНИЗАЦИЯ И ИКОНОМИЧЕСКИ РАСТЕЖ В БЪЛГАРИЯ: ДИНАМИКА И ВЗАИМОВРЪЗКИ В КОНТЕКСТА НА ЗЕЛЕНИЯ ПРЕХОД
Докторант Иван Спасов 277

СИТУАЦИОНЕН АНАЛИЗ НА БАНКОВОТО ЖИЛИЩНО КРЕДИТИРАНЕ В БЪЛГАРИЯ – РЕГИОНАЛНИ АСПЕКТИ
Докторант Инна Борозенкова 284

ИЗКУСТВЕНИЯТ ИНТЕЛЕКТ ПРИ УПРАВЛЕНИЕТО НА ПАРИЧНИТЕ ПОТОЦИ И ЛИКВИДНОСТТА В ERP/BI СРЕДАТА: МЕХАНИЗМИ, ЕФЕКТИ, УСЛОВИЯ ЗА УСПЕХ
Докторант Кирил Пенев 292

КРИПТОВАЛУТИТЕ КАТО ПЛАТЕЖНО СРЕДСТВО: ИКОНОМИЧЕСКА ЛОГИКА, ОГРАНИЧЕНИЯ И ПЕРСПЕКТИВИ
Докторант Красимир Иванов 299

СРАВНИТЕЛЕН АНАЛИЗ НА АНТИИНФЛАЦИОННАТА ПАРИЧНА ПОЛИТИКА НА ФЕДЕРАЛНИЯ РЕЗЕРВ И ЕЦБ (2021-2025)
Докторант Кристиян Варамезов 307

ОРГАНИЗАЦИОННО-ИКОНОМИЧЕСКИ ХАРАКТЕРИСТИКИ НА ДОПЪЛНИТЕЛНОТО ДОБРОВОЛНО ПЕНСИОННО ОСИГУРЯВАНЕ В НЯКОИ СТРАНИ ОТ ЕВРОПЕЙСКИЯ СЪЮЗ
Докторант Кристияна Милинова 316

РАЗВИТИЕ НА ПРЕДЯВЕНИТЕ ПРЕТЕНЦИИ КЪМ ГАРАНЦИОННИЯ ФОНД, СВЪРЗАНИ СЪС ЗАСТРАХОВКА „ГРАЖДАНСКА ОТГОВОРНОСТ НА АВТОМОБИЛИСТИТЕ“
Докторант Максим Колев 324

СЪСТОЯНИЕ И ТЕНДЕНЦИИ НА ФАРМАЦЕВТИЧНИЯТ ПАЗАР В БЪЛГАРИЯ
Докторант Маргарита Кръстева 331

ТЕОРЕТИЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА НА TGARCH МОДЕЛА ЗА ОЦЕНКА НА ПАЗАРНИЯ РИСК
Докторант Петър Джелепов 337

СРАВНИТЕЛНА ОЦЕНКА НА ШЕСТТЕ НАЙ-ГОЛЕМИ ПЕТРОЛНИ КОМПАНИИ В СВЕТА ЧРЕЗ ПАЗАРНИ МУЛТИПЛИКАТОРИ P/B, P/IOS И P/E
Докторант Ралица Иванова 342

ПРЕДИЗВИКАТЕЛСТВА ПРЕД ФИНАНСОВОТО УПРАВЛЕНИЕ НА ЕВРОПЕЙСКИ ОБРАЗОВАТЕЛНИ ПРОЕКТИ, ПОРОДЕНИ ОТ РАЗЛИЧИЯ В ТЪЛКУВАНЕТО НА ПРОГРАМНИТЕ ИЗИСКВАНИЯ
Докторант Славейко Славков 348

СУРОВИННАТА БАЗА В ЕВРОПЕЙСКИЯ СЪЮЗ КАТО ПРЕДПОСТАВКА ЗА ИНВЕСТИЦИОННА АКТИВНОСТ В МЕСОПРЕРАБОТВАТЕЛНИЯ СЕКТОР
Докторант Юли Станков 356

ДИГИТАЛНИТЕ РАЗПЛАЩАНИЯ И УПРАВЛЕНИЕТО НА ЛИЧНИЯ БЮДЖЕТ ПРИ СТУДЕНТИТЕ
Студент Галя Тулина 363

ЗАСТРАХОВАТЕЛНИТЕ ПАЗАРИ ПРЕДИ И СЛЕД ЕВРОТО: СРАВНИТЕЛЕН АНАЛИЗ НА БАЛТИЙСКИТЕ СТРАНИ И ИЗВОДИ ЗА БЪЛГАРИЯ
Студент Ивайло Василев 369

СЧЕТОВОДСТВО, КОНТРОЛ, ОДИТ, СТАТИСТИКА И МАТЕМАТИКА

ЗА ОСНОВОПОЛОЖНИКА НА СВИЩОВСКАТА АКАДЕМИЧНА СЧЕТОВОДНА ШКОЛА - ПРОФЕСОР ГОСПОДИН ТОШЕВ
Проф. д-р Атанас Атанасов 381

УСТОЙЧИВОСТ НА СЕЛСКОСТОПАНСКИТЕ ПРЕДПРИЯТИЯ И КАЧЕСТВО НА ОТЧЕТНАТА ИНФОРМАЦИЯ
Prof. Dimitrios P. Petropoulos, PhD, доц. д-р Галина Чиприянова 386

SEMI-TENSOR PRODUCT FOR FINITE GAMES WITH DETERMINISTIC STRATEGY DYNAMICS: A TUTORIAL
Prof. Renato De Leone, PhD..... 395

ОТЧИТАНЕТО НА УСТОЙЧИВОСТТА В БАНКИТЕ В БЪЛГАРИЯ – ФАКТОР ЗА ПОВИШАВАНЕ НА ТЯХНАТА КОНКУРЕНТОСПОСОБНОСТ
Доц. д-р Венцислав Вечев 404

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГИЧНИ АСПЕКТИ НА ДИГИТАЛНАТА ТРАНСФОРМАЦИЯ В ОТЧЕТНОСТТА
Доц. д-р Галина Чиприянова 410

ВЪРХУ НЯКОИ АСПЕКТИ ПРИ ПРИЛАГАНЕ НА СИСТЕМАТА ЗА НАТРУПВАНЕ И ТРАНСФЕР НА КРЕДИТИ (ECTS) ПРИ ОБУЧЕНИЕТО ПО СЧЕТОВОДСТВО В ОКС „БАКАЛАВЪР“
Доц. д-р Галя Иванова – Кузманова..... 424

ИЗСЛЕДВАНЕ НА НАГЛАСИТЕ НА СТУДЕНТИТЕ ПО СЧЕТОВОДСТВО КЪМ ИЗПОЛЗВАНЕ НА ИЗКУСТВЕН ИНТЕЛЕКТ В ОБУЧЕНИЕТО
Доц. д-р Даниела Александрова Георгиева..... 431

SUSTAINABILITY REPORTING IN THE PUBLIC SECTOR: INTERNATIONAL FRAMEWORKS, SECTOR-SPECIFIC CHARACTERISTICS AND PROSPECTS FOR BULGARIA
Доц. д-р Диана Папраданова..... 440

ИЗКУСТВЕНИЯТ ИНТЕЛЕКТ В СИСТЕМИТЕ ЗА АВТОМАТИЗИРАН КОНТРОЛ ВЪРХУ АВТЕНТИЧНОСТТА НА ЕВРОБАНКНОТИТЕ
Доц. д-р Зорница Ганчева 448

ГОТОВИ ЛИ СМЕ ЗА ОБЪРНАТО ПРЕПОДАВАНЕ ПО СЧЕТОВОДСТВО?
Доц. д-р Ива Монева 456

СТАНДАРТИЗИРАН ПОДХОД ЗА ПРЕДСТАВЯНЕ И ОПОВЕСТЯВАНЕ НА ИНФОРМАЦИЯ ЗА ФИНАНСОВИТЕ РЕЗУЛТАТИ ОТ ДЕЙНОСТТА НА ПРЕДПРИЯТИЯТА
Доц. д-р Иван Андреев..... 465

НЕСТАНДАРТНО ПРИЛОЖЕНИЕ НА КЛАСИЧЕСКИ ТЕХНИКИ ЗА ДЕТЕРМИНИРАН ФАКТОРЕН АНАЛИЗ
Доц. д-р Красимир Кулчев, гл. ас. д-р Галя Кушева 473

АНАЛИЗ НА ДИНАМИКАТА И СТРУКТУРАТА НА ЕМИСИИТЕ НА ВРЕДНИ ВЕЩЕСТВА В АТМОСФЕРАТА В БЪЛГАРИЯ
Доц. д-р Красимира Славева..... 479

РАЗХОДИТЕ ЗА ЗДРАВЕОПАЗВАНЕ ПО ФУНКЦИИ В БЪЛГАРИЯ – ДИНАМИКА, СТРУКТУРА И ЕВРОПЕЙСКИ СРАВНЕНИЯ
Доц. д-р Маргарита Шопова 489

ЦЕНТРАЛИЗИРАНОТО МИТНИЧЕСКО ОФОРМЯНЕ В ЕС – МИТ ИЛИ РЕАЛНОСТ
Доц. д-р Момчил Антов 499

СЧЕТОВОДНО ТРЕТИРАНЕ НА УСТОЙЧИВИТЕ ИНВЕСТИЦИИ В КОНТЕКСТА НА ТАКСОНОМИЯТА НА ЕВРОПЕЙСКИЯ СЪЮЗ
Доц. д-р Николина Грозева 507

ЗНАЧЕНИЕ НА НЕФИНАНСОВАТА (ЕКОЛОГИЧНА) ИНФОРМАЦИЯ ЗА ПОСТИГАНЕ НА ФИНАНСОВА УСТОЙЧИВОСТ В АГРАРНИЯ СЕКТОР
Доц. д-р Павлина Димитрова 513

ДИГИТАЛНА КОХЕРЕНТНОСТ НА КОНТРОЛНАТА СИСТЕМА: ПЪТ КЪМ ПРЕОДОЛЯВАНЕ НА ИНСТИТУЦИОНАЛНАТА ФРАГМЕНТАЦИЯ В БЪЛГАРИЯ
Доц. д-р Пепа Стойкова, Мариета Спасова 521

ДИНАМИЧНА КЛАСИФИКАЦИЯ НА ОБЛАСТИТЕ В БЪЛГАРИЯ СПОРЕД ПОКАЗАТЕЛИ ЗА ЛЕКАРСТВЕНИ ПРОДУКТИ, ЗАПЛАЩАНИ ОТ НЗОК
Доц. д-р Пламен Петков 526

ПРОФЕСИОНАЛНАТА ПРЕЦЕНКА В СЧЕТОВОДСТВОТО И СВЪРЗАНИТЕ С НЕЯ РИСКОВЕ: ПРОЯВЛЕНИЯ И ВЪЗМОЖНОСТИ ЗА УПРАВЛЕНИЕ
Доц. д-р Радосвета Йорданова Кръстева-Христова 537

ПО ВЪПРОСА ЗА РЕНТАБИЛНОСТТА, ЛИКВИДНОСТТА И ОБРЪЩАЕМОСТТА НА ТЕКУЩИТЕ АКТИВИ НА ПРЕДПРИЯТИЕТО /МЕТОДИКА И МЕТОДОЛОГИЯ ЗА АНАЛИЗ/
Доц. д-р Росица Иванова 549

ПАРАДОКСИТЕ НА СЧЕТОВОДСТВОТО И СЧЕТОВОДНИТЕ ПРИНЦИПИ
Доц. д-р Светлозар Стефанов 557

ИНТЕГРИРАНЕ НА УСТОЙЧИВОСТТА В ОДИТА: МССУ 5000 И ТРАНСФОРМАЦИЯТА НА ОДИТОРСКАТА ПРОФЕСИЯ
Доц. д-р Силвия Костова 566

ИЗСЛЕДВАНЕ НА СТРУКТУРНАТА ДИНАМИКА НА ВЪГЛЕРОДНИТЕ ЕМИСИИ В АТМОСФЕРАТА
Доц. д-р Стела Касабова 574

СТРАТЕГИЧЕСКО УПРАВЛЕНСКО СЧЕТОВОДСТВО И ИНФОРМАЦИОННО ОСИГУРЯВАНЕ НА УСТОЙЧИВАТА ТРАНСФОРМАЦИЯ НА БИЗНЕСА
Доц. д-р Галина Чиприянова, Цветелина Яламова, докторант 582

КОНТРОЛ И УПРАВЛЕНИЕ НА ФИНАНСОВОТО ЗДРАВЕ НА МАЛКИТЕ ОБЩИНИ В БЪЛГАРИЯ – ТЕНДЕНЦИИ И ПРЕДИЗВИКАТЕЛСТВА
Гл. ас. д-р Дияна Иванова 591

БИБЛИОМЕТРИЧЕН АНАЛИЗ НА ДАНЪЧНИТЕ ФОРМАЛНОСТИ И АДМИНИСТРАТИВНАТА ТЕЖЕСТ
Гл. ас. д-р Желью Желев 599

ОСОБЕНОСТИ ПРИ ВЪЗЛАГАНЕТО НА ИНСПЕКЦИОННА ДЕЙНОСТ ОТ ОРГАНИТЕ НА ДФИ
Гл. ас. д-р Надежда Цветкова..... 606

ТРАНСФОРМАЦИЯ НА СЧЕТОВОДСТВОТО В КОНТЕКСТА НА РАЗВИТИЕТО НА ИЗКУСТВЕНИЯ ИНТЕЛЕКТ
Гл. ас. д-р Ралица Данчева 613

ЕКОЛОГИЧНО УПРАВЛЕНСКО СЧЕТОВОДСТВО – КАК ДА ГО ИЗПОЛЗВАМЕ
Гл. ас. д-р Росен Колев 621

КРЕДИТНИЯТ АНАЛИЗ КАТО САМОСТОЯТЕЛНА НАУЧНА И УЧЕБНА ДИСЦИПЛИНА: ПРЕДМЕТ, МЕТОД И ИНФОРМАЦИОННА ОСНОВА В КОНТЕКСТА НА SAF-T
Д-р Петър Петров..... 629

КОЕФИЦИЕНТ НА КРИЗИСНА ЛИКВИДНОСТ (CLR) И ИНДЕКС ЗА СТАБИЛНОСТ (PSI) КАТО РАННИ СИГНАЛИ В КРЕДИТНИЯ АНАЛИЗ: МЕТОДИЧЕСКА РАМКА И ЕМПИРИЧНА АПРОБАЦИЯ
Д-р Петър Петров..... 637

ОТЧИТАНЕ НА УСТОЙЧИВОСТТА В ОРГАНИЗАЦИИТЕ ОТ ПУБЛИЧНИЯ СЕКТОР В БЪЛГАРИЯ – НОРМАТИВНИ И ИНФОРМАЦИОННИ АСПЕКТИ
Докторант Веселина Тодорова..... 645

СРАВНИТЕЛЕН АНАЛИЗ НА ОСНОВНИТЕ ИКОНОМИЧЕСКИ ПОКАЗАТЕЛИ В СЕЛСКОТО СТОПАНСТВО, ИЗЧИСЛЕНИ ПОСРЕДСТВОМ ИКОНОМИЧЕСКИТЕ СМЕТКИ ЗА СЕЛСКОТО СТОПАНСТВО И СИСТЕМАТА ЗА ЗЕМЕДЕЛСКА СЧЕТОВОДНА ИНФОРМАЦИЯ
Докторант Гергана Павлова 657

НОРМАТИВНА РАМКА И АДМИНИСТРАТИВНИ ПРОЦЕДУРИ ПРИ ПРИЕМА НА ЧУЖДЕСТРАННИ СТУДЕНТИ В РЕПУБЛИКА БЪЛГАРИЯ
Докторант Диана Маринкова..... 666

ДИНАМИКА И СРАВНИТЕЛЕН АНАЛИЗ НА ИНДЕКСА НА ЧОВЕШКОТО РАЗВИТИЕ: МЯСТОТО НА БЪЛГАРИЯ В ЕВРОПА
Докторант Диана Мутафова 672

ОСНОВНИ ПРИНЦИПИ, ПОДХОДИ И МЕТОДИ ПРИ ИЗВЪРШВАНЕТО НА СЪДЕБНО-СЧЕТОВОДНИ ЕКСПЕРТИЗИ
Докторант Димитър Иванов..... 680

СЧЕТОВОДСТВОТО В СЪВРЕМЕННАТА ИНФОРМАЦИОННА СРЕДА
Докторант Дияна Попова 689

ВНЕДРЯВАНЕ НА ОТЧЕТНОСТТА ЗА УСТОЙЧИВОСТТА В ПРЕДПРИЯТИЯТА – ОРГАНИЗАЦИОННИ И ПРАКТИЧЕСКИ АСПЕКТИ
Докторант Ивайло Кънев..... 698

ПРИЛОЖЕНИЕ НА МАШИННОТО ОБУЧЕНИЕ ЗА ПРОГНОЗИРАНЕ НА НЕОБХОДИМИТЕ КОЛИЧЕСТВА АНТИДИАБЕТНИ ЛЕКАРСТВА
Докторант Иван Митков 706

ПРОФЕСИОНАЛНИТЕ КОМПЕТЕНТНОСТИ НА СЧЕТОВОДНИЯ ПЕРСОНАЛ И КАЧЕСТВОТО НА ОТЧЕТНАТА ИНФОРМАЦИЯ
Докторант Иван Николов 714

ФОРМИРАНЕ И ПРЕДСТАВЯНЕ НА ФИНАНСОВИЯ РЕЗУЛТАТ (ТЕОРЕТИЧНИ ПОДХОДИ, МЕЖДУНАРОДНИ И НАЦИОНАЛНИ СЧЕТОВОДНИ РАЗБИРАНИЯ)
Докторант Ивелина Панайотова 721

МЕТОДИ ЗА ИЗМЕРВАНЕ НА БЕДНОСТТА –СРАВНИТЕЛЕН АНАЛИЗ НА АБСОЛЮТНИЯ, ОТНОСИТЕЛНИЯ И СУБЕКТИВНИЯ ПОДХОД
Докторант Нуридин Нуридин 731

ОТЧЕТНИЯТ ПРОЦЕС В ПРЕДПРИЯТИЕТО – СЪЩНОСТ, СТРУКТУРА И ОСНОВНИ ЕТАПИ
Докторант Пламена Николова 743

ОТЧЕТНОСТТА ЗА УСТОЙЧИВОСТ КАТО ИНСТРУМЕНТ ЗА ИНТЕГРИРАНО УПРАВЛЕНИЕ НА ПРЕДПРИЯТИЕТО
Докторант Рая Темнялова 754

ОСОБЕНОСТИ НА КОНТРОЛА ВЪРХУ ЕВРОПЕЙСКИТЕ СРЕДСТВА ПРИ ИЗПЪЛНЕНИЕТО НА ДИРЕКТНИТЕ ПЛАЩАНИЯ
Докторант Снежана Ясенова Парушева-Ламбева 764

КРЕДИТНИЯТ РЕЙТИНГ КАТО ФАКТОР ЗА УСТАНОВЯВАНЕ НА КРЕДИТОСПОСОБНОСТТА
Докторант Стоянка Бозвелиева 773

СЧЕТОВОДНАТА ПРОФЕСИЯ В КОНТЕКСТА НА ЕТИЧНИТЕ НОРМИ, ЕТИЧНА ПРЕЦЕНКА И ПРОФЕСИОНАЛНО РЕШЕНИЕ
Докторант Таня Димитрова Станева 780

ОСОБЕНОСТИ НА ВЗЕМАНИЯТА КАТО ОТЧЕТНИ ОБЕКТИ В ПЪТНОСТРОИТЕЛНИТЕ ПРЕДПРИЯТИЯ
Докторант Цветелина Мишонова 789

СИТУАЦИОНЕН АНАЛИЗ НА БАНКОВОТО ЖИЛИЩНО КРЕДИТИРАНЕ В БЪЛГАРИЯ – РЕГИОНАЛНИ АСПЕКТИ

Докторант Инна Борозенкова[1]

Резюме: *В разработката се прави SWOT анализ на жилищното кредитиране в България в контекста на неговите регионални аспекти. Пречупено през спецификата на банковата практика у нас, от една страна, се очертават силните страни и слабостите на жилищното кредитиране, а от друга – представят се възможностите, които могат да се използват за преодоляване на съществуващите регионални дисбаланси и рисковете, които биха затруднили този процес.*

Ключови думи*: банки, жилищно кредитиране, регионални дисбаланси, SWOT анализ*

JEL: G21, R31

SITUATIONAL ANALYSIS OF BANK RESIDENTIAL MORTGAGE LENDING IN BULGARIA – REGIONAL ASPECTS

Inna Borozenkova, PhD student

Abstract: *The paper presents a SWOT analysis of residential mortgage lending in Bulgaria within the context of its regional aspects. Examined through the specifics of Bulgarian banking practice, it outlines the strengths and weaknesses of domestic housing loans on one hand, and presents the opportunities that can be leveraged to address existing regional imbalances, along with the risks that could hinder this process, on the other.*

Key words*: banks, housing lending, regional disparities, SWOT analysis*

JEL: G21, R31

1. Въведение

Жилищното ипотечно кредитиране, разгледано в контекста на неговите регионални аспекти, има многопластови измерения. Пречупено през спецификата на българската банкова практика, то притежава редица силни страни, но се сблъсква с някои слабости. Същевременно има определени

[1] Е-мейл: Innabo@abv.bg, Стопанска академия „Д. А. Ценов“ – Свищов, катедра „Финанси и кредит“

възможности, които успешно могат да се използват за преодоляване на регионалните диспаритети при жилищното кредитиране. Наред с тях съществуват немалко опасности и рискове, които биха затруднили или забавели този процес. Полезен инструмент, който може да се използва в търсенето на оптимизационни решения в изследваната насока, е провеждането на т.нар. *SWOT анализ* (Humphrey, 2005), (Clarke, 2005), (Steenburgh, J. & J. Avery, 2010), (Levy, S. & Ch. Kellstadt, 2012).

На тази основа **обект** на изследване в настоящия доклад е *жилищното кредитиране в България.* **Предметът** на разработката се фокусира върху *регионалните аспекти на банковото жилищно кредитиране.*

Основната цел на изследването *е да се идентифицират, от една страна, силните страни и слабостите на жилищното кредитиране в България, а от друга – да се очертаят възможностите, които могат да се използват за преодоляване на съществуващите регионални дисбаланси и рисковете, които биха затруднили този процес.*

2. Силни страни на системата за жилищно кредитиране в България в контекста на неговите регионални аспекти

Преди всичко следва да се отбележи наличието на *стабилна и добре капитализирана банкова система*. Българският банков сектор се характеризира с висока устойчивост, която е резултат от последователната политика на БНБ и надзора на Европейския централен банков механизъм.[2] Банките в България са част от международни финансови групи (УниКредит, ДСК, Пощенска банка, ПИБ и др.). Това им предоставя достъп до най-съвременни практики за управление на риска, както и до опита на други страни, които вече са се сблъсквали с едни или други регионални проблеми.

Натрупаният опит и експертиза в оценката на кредитен риск при ипотечното кредитиране е друга силна страна. Това включва както развитието на сложни количествени модели, така и натрупването на качествени познания за пазарните специфики. Кредитните експерти разполагат с дългосрочни времеви редове от данни, които позволяват по-прецизно прогнозиране на поведението на кредитите. Използват се по-точни модели за оценяване на кредитния риск. Професионалното развитие на банковите

[2] *Заб.:* Към края на 2025 г. коефициентът на обща капиталова адекватност на банковата система (Capital Adequacy Ratio – CAR) е 26,56%, което е значително над минималното изискване от 8% според Базел III (Регламент (ЕС) № 575/2013 на Европейския парламент и на Съвета, 26 юни 2013 г.). Съотношенията на ликвидно покритие (Liquidity Coverage Ratio – LCR) и нетно стабилно финансиране (Net Stable Funding Ratio – NSFR) са съответно 280,6% и 167,0% при минимално изискване 100%. Нивото на брутните необслужваните кредити (NPL) е 2,72%, което поставя България сред страните с най-нисък дял на лошите кредити в Европейския съюз. Рентабилността на активите (ROA) на банковия сектор е 1,60%, а рентабилността на собствения капитал (ROE) – 12,25% (Българска народна банка, 2025).

специалисти, обученията и обменът на добри практики с международни институции способстват за изграждането на стабилна експертна база.

Друга характерна особеност на банковия сектор у нас е *високото ниво на дигитализация на банковите услуги.* През последните години дигитализацията на банковите услуги показва значителен напредък. Банките в България все по-ускорено преминават от традиционни форми на обслужване към дигитални платформи, вкл. онлайн банкиране и мобилни приложения. Тази нарастваща степен на дигитална грамотност създава предпоставки за предоставяне на финансови услуги в отдалечените региони без необходимост от физическо присъствие.

Въпреки тенденцията към закриване на банкови клонове в малките населени места, *съществуващата клонова мрежа и физическа инфраструктура* все още може да бъде реактивирана при подходящи условия. Банките у нас имат възможност да използват модела на „мобилните клонове“ или партньорство с „Български пощи“ за разширяване на териториалното си покритие.

Не може да не се отбележи *наличието на европейски добри практики.* Европейският съюз натрупа значителен опит в прилагането на политики за намаляване на регионалните неравенства в областта на жилищното кредитиране. Страни като Полша, Унгария, Чехия и Словакия въвеждат успешни програми за подпомагане на жилищното строителство и кредитиране в изостаналите си региони.

Стабилната макроикономическа среда е друга силна страна**.** България се характеризира с относително устойчива макроикономическа среда, неголям държавен дълг и умерен икономически растеж. Членството на страната в Европейския съюз и еврозоната предоставя достъп до европейски фондове и програми.

Банковият сектор у нас се характеризира с *наличие на изградена регулаторна рамка за банков надзор*. България е член на Европейския банков съюз, БНБ прилага изискванията на Базел III и насоките на Европейския банков орган (ЕВА). Това създава предвидима и стабилна среда за банките, което е от съществено значение за дългосрочното планиране на кредитните политики, включително и за експериментиране с регионално диференцирани подходи.

3. Слаби страни на системата за жилищно кредитиране, пораждащи регионални дисбаланси

Същевременно анализите показват, че в системата на банковото жилищно кредитиране у нас съществуват редица проблеми на регионално ниво. На първо място може да се отбележи *екстремната концентрация на кредитния портфейл.* Смята се, че около 45-50% от общия обем на жилищните кредити са концентрирани само в София. Областите Монтана, Видин и Враца държат приблизително около 2-3% от общия кредитен портфейл.

Негативно отражение оказва *липсата на детайлна регионална статистика*. Към момента банките у нас не са задължени да публикуват данни за кредитирането си на ниво области (NUTS-3). Съществуващата публична статистика се представя на ниво административни райони (NUTS-2), които са твърде големи, за да се идентифицират съществените вътрешни различия.

Значителна тежест имат *високите оперативни разходи за поддържане на клонове в провинцията.* Функционирането на банков клон в малък град е свързано със значителни разходи – заплати, наем или амортизация на сградата, охрана, комуникационни системи и др. В някои населени места няма нито един банков клон и жителите са принудени да пътуват до съседния град за елементарни операции.

Успоредно с това може да се отбележи, че преобладават *консервативни и стандартизирани кредитни политики*. Банките у нас прилагат еднакви критерии и модели за оценка на кредитоспособността в цялата страна, без да отчитат регионалните специфики.

Липсата на адекватни данни за моделиране на регионалния риск е друга слабост на сектора. Банките не разполагат с достатъчно исторически данни за поведението на кредитите в различните региони, за да разработят прецизни модели за оценка на регионалния кредитен риск.

Съществува *недостатъчна координация между институциите*. Няма редовен диалог между банките, държавните институции и регулатора, както и механизъм за споделяне на информация и координация на действията. Често мерките на една страна се компенсират или дори неутрализират от бездействието или противоположните действия на друга. Например, държавата може да въведе данъчни стимули за закупуване на жилище в провинцията, но ако банките в същото време затегнат изискванията за кредитиране там, ефектът е нулев.

Като слаба страна на жилищното кредитиране в регионален аспект се откроява *липсата на специализирани кредитни продукти за провинцията*. Банките в България предлагат предимно стандартизирани кредитни продукти, разработени за големите градове. В провинцията няма продукти, отчитащи спецификите на местния пазар – например комбинирани кредити за закупуване и реновация на стари жилища (които са типични за малките градове), кредити с облекчени условия за сезонни работници или кредити с възможност за обезпечение с недвижими имоти от различен тип (земеделска земя, гори, търговски площи). Това ограничава способността на банките да достигнат до широк кръг потенциални клиенти, които са в състояние да обслужват кредит, но не отговарят на стандартните критерии.

Към това следва да се добави *демографския спад като самоусилващ се фактор.* Банките третират демографския спад като външен рисков фактор, без да предприемат активни действия за неговото смекчаване. В резултат на това, те избягват региони с отрицателен демографски баланс, което ускорява обезлюдяването, защото младите хора, които не могат да

получат кредит, са принудени да напуснат. Банките не отчитат, че тяхното собствено поведение (отказ от кредитиране) задълбочава демографския проблем, който те използват като оправдание да не кредитират. Това създава порочен кръг: по-малко кредити → повече хора, напускащи региона → по-малко търсене → още по-малко кредити.

4. Възможности за преодоляване на регионалните дисбаланси при жилищното кредитиране

Съществуват редица възможности, които успешно могат да се използват за преодоляване на регионалните дисбаланси при кредитирането. Полезно е прилагането на *регулаторни облекчения за банките, кредитиращи в рискови региони.* Например БНБ има възможност да диференцира капиталовите изисквания според регионалния риск. Това би намалило разходите за банките и би ги насърчило да насочват ресурси към слаборазвитите региони.

Съществено значение има *въвеждането на държавни гаранции за жилищни кредити.* Държавните гаранции намаляват риска за банката и й позволяват да предложи по-добри условия. Това е особено важно за млади семейства, които разполагат с достатъчен месечен доход, но не могат да натрупат голяма първоначална вноска.

В тази насока може да се акцентира върху *използването на европейски структурни фондове*. България има достъп до значителни финансови ресурси от ЕС през програмния период 2021-2027 г., които могат да бъдат насочени за подпомагане на жилищното кредитиране. Част от тези средства (например от Европейския фонд за регионално развитие и Европейския социален фонд) могат да се насочат към гаранционни схеми, субсидиране на лихвите или директни безвъзмездни помощи за първоначални вноски.

Важно значение има *насърчаването на дигиталната трансформация* във финансовия сектор**.** Технологичният прогрес създава нови възможности за предоставяне на банкови услуги в отдалечени региони без необходимост от физическо присъствие.

Към казаното може да се добави *повишаването на обществената чувствителност* – медиите, неправителствените организации и академичната общност все по-често поставят въпроса за справедливото разпределение на ресурсите и достъпа до основни услуги, включително финансови. Това създава натиск върху банковите институции да предприемат необходимите действия.

Преодоляването на регионалните дисбаланси е свързано с *демографски промени и потенциал за възвратна миграция.* Възможността за работа от разстояние (remote work) направи живота в провинцията по-привлекателен за някои професионални групи – програмисти, дизайнери, консултанти, преподаватели. Тази тенденция може да се използва за стимулиране на завръщане на млади и образовани хора в родните им места.

Не по-малка значимост има *развитието на FinTech и алтернативни модели за оценка на кредитоспособността*. Технологичният напредък в областта на изкуствения интелект, машинното обучение и анализа на големи масиви от данни (big data) създава възможности за разработване на алтернативни методи за оценка на кредитоспособността. Те не разчитат само на традиционните източници (фишове за заплати, трудови договори), а могат да анализират банкови извлечения, данни за потребление, плащания на сметки и дори поведенчески модели. Това е ценно за провинцията, където много хора имат нестандартни доходи – сезонни работници, земеделци, freelance специалисти. Банките, които инвестират в тези технологии, получават значително конкурентно предимство при кредитиране в слаборазвитите региони.

5. **Трудности при преодоляване на регионалните дисбаланси при жилищното кредитиране**

Във връзка с преодоляването на регионалните дисбаланси при банковото жилищно кредитиране възникват определени рискове, един от които е *продължаващата депопулация на някои региони в страната,* особено Северозападния регион.[3] Депопулацията създава порочен кръг за кредитирането: по-малко население → по-малък пазар на имоти → по-ниски цени → по-висок риск за банките → по-малко кредити → още по-бързо напускане на младите хора.

Икономическата несигурност и високата инфлация също крие определени рискове. Световната икономика премина през няколко шока: пандемията COVID-19, нарушаването на глобалните вериги за доставки, войната в Украйна и последвалото повишаване на цените на енергията и храните. Високата инфлация намалява реалните доходи на домакинствата, което влошава тяхната способност да изплащат кредити. Тя също така води до повишаване на лихвените проценти от страна на централните банки, което увеличава цената на новите кредити и намалява търсенето.

Негативно влияние оказва *закриването на банкови клонове и офиси в провинцията.* Затварянето клонове в малките населени места вероятно ще продължи и ще се засили. Банките разчитат на дигиталните канали и намаляват физическото си присъствие, за да оптимизират разходите. Въпреки че дигитализацията е полезна, тя оставя без обслужване онези, които не могат да използват дигиталните технологии – предимно възрастни хора, хора с увреждания или такива с ниска дигитална грамотност.

Не по-малка опасност в регионален аспект крие *засилването на неформалния кредитен пазар.* Когато формалният кредитен пазар не може да задоволи търсенето, се появяват неформални алтернативи. В провинцията

[3] *Заб.*: Например населението на област Видин намалява с над 22% между 2011 и 2021 г., а прогнозите за следващите десетилетия са още по-песимистични.

вече съществува практика на заеми от роднини, приятели или местни предприемачи, често при много високи лихви и без ясни договорки. В някои случаи неформалният кредит може да еволюира в лихварство или дори в организирана престъпна дейност.

На настоящия етап *липсва политическа воля за регионални политики.* Българският политически живот се характеризира с постоянна смяна на правителствата, което затруднява прилагането на устойчиви политики. Често новата власт предпочита да започне свои собствени програми, вместо да продължи започнатите от предшествениците си.

Съществуването на *регулаторна несигурност и чести изменения в изискванията на БНБ* е твърде рисков фактор**.** Промените в изискванията за капиталова адекватност, ликвидност, отчетност или потребителска защита води до допълнителни разходи за банките и налага пренастройване на вътрешните системи. В такава среда те са склонни да избягват дългосрочни стратегически решения. За да се стимулира регионалното кредитиране, е необходима предвидима и стабилна регулаторна рамка за период от поне 3-5 години, която да даде сигурност на банките при дългосрочно планиране.

Навлизането на чуждестранни FinTech компании, фокусирани само върху печеливши региони също крие опосност. С развитието на европейския пазар за финансови услуги все повече чуждестранни FinTech компании (напр. ултра-бързи кредитни платформи, потребителски кредитори от други държави-членки) навлизат на българския пазар. Те използват ефективни алгоритми за оценка на риска и насочват дейността си към печелившите региони (София и големите градове). Това увеличава конкуренцията в столицата (която е пренаселена от банки), но не решава проблема с недостига на кредити в провинцията.

6. Заключение

От изложеното могат да се направят следните ***изводи***:

Първо, очертаните силни страни са основа за разработване на съответни оптимизационни решения. По-конкретно, стабилността на банковата система позволява експериментиране с по-рискови продукти в провинцията, без това да застрашава стабилността на сектора. Дигитализацията съдейства за дистанционно обслужване, което намалява нуждата от физическо присъствие и прави кредитирането в отдалечени региони икономически ефективно. Европейските практики предоставят готови модели за адаптиране, което намалява риска от експериментиране. Регулаторната рамка осигурява предвидимост, която е от съществено значение за дългосрочните инвестиции в регионално развитие. Изградената клонова мрежа, макар и намаляваща, предоставя физическа инфраструктура, която може да бъде реактивирана при подходящи икономически условия.

Второ, посочените слаби страни са взаимосвързани. Екстремната концентрация и липсата на специализирани продукти са пряк резултат от консервативните кредитни политики и липсата на данни за моделиране. Високите оперативни разходи водят до затваряне на клонове, което от своя страна задълбочава липсата на статистика, защото банките губят директен контакт с местните пазари. Демографският спад се засилва от липсата на кредитиране. Недостатъчната координация пречи на разработването и прилагането на ефективни политики.

Трето, изброените възможности, ако бъдат правилно използвани, могат да компенсират слабите страни на системата. Регулаторните облекчения и държавните гаранции намаляват риска за банките и кредитирането в провинцията става по-привлекателно. Европейските фондове могат да финансират както гаранционните схеми, така и инфраструктурните проекти, които правят провинцията по-привлекателна за живеене. Дигиталната трансформация и иновациите превръщат кредитирането в някои изостанали региони по-ефективно, намалявайки оперативните разходи. Обществената чувствителност създава натиск върху институциите, а демографските промени предоставят нови целеви групи (работещи от разстояние), които имат доходи, но нямат жилище.

Четвърто, съществуващите заплахи са сериозни и взаимно усилващи се. Депопулацията и закриването на клонове ограничава кредитирането в провинцията. Неформалният кредитен пазар в слабо развитите региони се разширява и създава рискове за потребителите. Липсата на политическа воля и регулаторната несигурност възпрепятстват дългосрочните решения и поддържат статуквото. Навлизането на чуждестранни FinTech компании допълнително намалява стимулите на местните банки да инвестират в провинцията. За справяне с тези заплахи е необходим не само интегриран подход от страна на банките, държавата и регулатора, но и спешни действия.

Използвани източници

Българска народнна банка. (31 декември 2025 г.). Извлечено от Търговските банки в България - тримесечен бюлетин: www.bnb.bg

Clarke, A. E. (2005). *Situational analysis: Grounded theory after the postmodern turn.* Thousand Oaks: SAGE Publications.

Humphrey, A. (2005). *SWOT Analysis for Management Consulting. (SRI Alumni Newsletter).* Извлечено от https://srialumni.org/newsletters/2005/AlumNews-Dec-2005.pdf

Levy, S. & Ch. Kellstadt. (2012). Intègraphy: A multi-method approach to situational analysis. *2012, 65*(7).

Steenburgh, J. & J. Avery. (2010). Marketing analysis toolkit: Situation analysis. *Harvard Business School Background Note*(510-079).